

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Ivan Cankar: **Grešnik Lenart**. Življenjepis otroka. V Ljubljani, 1921. Založil L. Schwentner.

Pieteta, s katero sprejemamo posmrtna dela, v literarni zgodovini bistveno ne odločuje o slovesu; je zgolj odsev genija, ki plava nad grobom. Posmrtna dela so po večini dopolnilo teksta, redko tudi osebnosti, in pokažejo navadno negativno stran. Tako se zdi z Grešnikom Lenartom. Ivana Cankarja prejšnjih dni iščemo, a samo napol znan stoji pred nami — okorel, truden. Ali je ta knjiga oddih ali usih? Vrsto življenj in smrti je iztisnil Cankar iz sebe, skoraj vsa so se cela ločila iz njegovega bistva, a tega dela ni bil odrešen, velika muka se ga drži. Zdi se, da beži Lenart nazaj v mnoga prejšnja dela, zahtevajoč računa, najbolj pa teži na znotraj v pisatelja samega. In tako imamo pred seboj vrsto ulomljenih poglavij, starih znanih slik, vse zapredene in potopljene v dolga reflektivna razmotrivanja, ki utrujeno grebejo po človeški notranjosti; še slog v njih obledi — dokler se ne zbudi Lenartovo srce v grehu. Tu — na dnu — se začne šele mojstrsko delo.

Če v marsikakem izmed prejšnjih del opazamo razblinjenost v kompoziciji, je pri Grešniku Lenartu o pravi kompoziciji sploh težko govoriti. Prvi dve poglavji mogočno zastavita široko povest ne samo otroka, temveč cele družine; nato se nit pripovedi začne odvijati iz srede: Lenart — mož sloni ob postelji mrtve matere in spomini se začno utrinjati, od početja njegovega bitja do tedaj, ko se je po grehu opran zbudil kot človek med živalmi — ljudmi. Vidimo tedaj silo zunaj sredine, kajti jedro hira,

zdi se celo, da tupatam iz bližine pogleda ta ali oni dobrih znancev med Nietzschejem in Gorkim. Ali je Cankar tedaj tu postal ali prestal?

Zasledujoč njegov razvoj, moramo najprej ugotoviti, da se mu razgled vedno bolj zožuje. Zgodnja dozorelost njegovih življenjskih sil se je razhodila po vsem mnogostranem vrhnem življenju, obenem in sproti ošinila vsak pojav posebej in vedno in povsod postavila svoje ljudi — pa nikdar ne zgolj ljudi. Najjasnejši figuri Kantorja in hlapca Jerneja naj pojdita! Razgled se oži, pogled postaja globlji. Čim bolj je dozorevala duševna sila, tem bolj so se obračale oči na znotraj, v človeka samega, v bistvo življenja prav tja do podzvesti: do duševnih utripov pri živalih in otrocih, do same narave. Od tu se začne nova pot. Vsa prejšnja dionizičnost zagreni: po vrhu je šel bič, samo do smeha in jeze je stresel, samo z modrovanjem, ki ni bilo več kakor novost, je učil — a kje je pravica za bič in kje kriterij za modrovanje? Ljudje med ljudmi, ali sami zase, ali drug proti drugemu, vse to je povrhu in mimogrede. Satira se že vrtila okoli lastne osi in sama sebe ne vidi. Tedaj nazaj do dna in iz dna! Človeško dostojanstvo v neskaljeni prvotnosti more biti šele protislika družbi. Ne starec Jernej, do maščevalnosti dosledna fikcija, temveč otrok Lenart, v sovraštvo gnan, a po grehu očiščen, in v ljubezen povzdignjen, je zrelo civilizirani živali, videz-človeku. Grešnik Lenart je naravna vez med Milanom in Mileno in Podobami iz sanj, resen oddih in trpko spoznanje, da je podajanje človeških globin preko simbolizma višek ustvarjanja in da je iskanje človeškega bistva — najsvetejše. Nekdanji osameli utrinki iz dna naenkrat

zahtevajo lastnih, popolnih oseb, pa jih ni mogoče priversti, dokler ni račun s preteklostjo poravnán — in račun s samim seboj. Skozi novo luč morajo tedaj slike z znanimi osebami: vsa gola potvara od namišljene rodoljubne družbe učiteljev in županov do živalsko umazane dobrotnosti gospoda Ferenciga. Mimo te družbe gre sovraštvo otroka in se začne ljubezen in prerojenje zgodnjega moža ob materi mučenici. Vase je Cankar na novi poti posegel najprej, pendantno fragmentarnemu prejšnjemu življenjepisu je v Lenartu Negodi podal sebe — 10. maj 1876. leta je njegov rojstni dan! — Zato je še posebej jasna muka, ki se drži te knjige: v bolesi novega spoznanja in morda tudi nemoči se jecljajoče spenja kvišku, a bolešt sebe samega leži na dnu. Najbolj očit dokaz tega obrata mora biti v slogu. Cankar je predvsem pokazal, da je literatura umetnost besede. Misel in izraz se morata kriti in prehajati v eno bistvo. V pretehtani besedi ne oživi samo pojem, temveč v nji mora svet lepote svobodno rasti: besedni ritem je pot, po katerem se prelija in odseva svetloba. A nekdanja razsipnost besede, s katero je Cankar hotel vso lepoto razodeči v razkošju, meneč, da je nje bistvo v mehki prosojnosti, in jo zato najrajši razlival v trostrokem stavku, je v naši knjigi redka. Njegova primera postane dvodelna — absolutnejša. Teženje po zadnjem, iskanje tal je tu njegov slog. Izraz razkošneža, ki se izigrava v čezmernih sporednicah, in oni satirika z uklenjeno antitezo prehaja v tipanje trpečega misleca, ki išče izraza v polni vrednosti živega pojma. Ta obrat je očiten. Sam ga jasno pove: »Teško mi je v roki pero, težje od kamna. Kadar piše človek življenjepis — in vse, kar človek piše, je življenjepis —, ga časih obide groza, mu zastane vest... Zapeče ga spoznanje, da nikomur ni bil postavljen za sodnika, niti sebi samemu ne; in da morda njegove oči niso ustvarjene, da bi razumno in pravično brale, kar je s skrivnostnimi črkami zapisano v globokosti src in duš. Kaj je grešnost, kaj čednost?» (Str. 81.) To ni več Ivan Cankar prejšnje dobe. Poznejša pot je prekratka, da bi jo postavili prvi nasproti, a sam jo

je hotel nadaljevati. Grešnik Lenart je očit dokaz boja med staro maniro in — novo vero, odločitev med intelektom in srcem. To je konec satire.

Francè Koblar.

1. Dr. Fr. Grivec: **Pravovernost svetega Cirila in Metoda**. Odtisk iz Bogoslovnega vestnika. Bogoslovna akademija, Razprave I., Ljubljana, 1921. Z latinskim ekscerptom.

2. Dr. Fr. Grivec: **Cerkveno prvenstvo i edinstvo po bizantinskem pojmovanju**. Bogoslovna akademija v Ljubljani. Knjiga III. Ljubljana, 1921. Poglavlja I.—III. so spisana v slovenskem jeziku, a z latinskim izvlečkom, poglavja IV.—VI. pa popolnoma v latinščini.

Obe deli se medsebojno dopolnjujeta, četudi je Pravovernost... napisana v poljudnem slogu in je namenjena širšemu čitateljstvu, Cerkveno prvenstvo pa nosi skozi in skozi strogo znanstven značaj, iz česar je tudi opravičeno, da je drugi del, ki vsebuje vprašanja, ki bi navadnega čitatelja ne zanimala in bi jih tudi v vsem njihovem pomenu ne razumel, napisan v latinščini, ki ga dela v celoti razumljivega učenjaškemu sloju vsega sveta.

Prvi izmed imenovanih spisov se peča s teološko stranjo takozvanih panonskih legend o sv. Cirilu in Metodu. Slavisti se za to stran niso zadostno brigali že iz enostavnega razloga, ker jim manjka primerne teološke izobrazbe. Edini Snopek se je pečal ž njo, a tudi on je prišel do zaključka, da sta spisani v protirimskem, fotijevskem duhu. Grivec želi pojasniti ravno to stran legend.

Metodova legenda omenja, da je Metod prestavil nomokanon v slovanščino. Ruski učenjak A. Pavlov je našel v nekem grškem rokopisu biblioteke »Mediceae Laurentianae« v Florenci odlomek slovanskega rokopisa, ki obsega 28. kalcedonski kanon s komentarjem in kratko polemiko, ki brani prvenstvo rimskega papeža. Vsebina tega rokopisa se sklada popolnoma s tozadevnimi nazori, izraženimi v legendah, tako da se pisatelj odloči za sklep, da imamo v rokopisu v Florenci del prevoda, ki ga legenda pripisuje Metodu, in obenem važen